

เนื้อหาในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง 8 เรื่องที่นำมาศึกษา มีเนื้อหาสอนบุคคลประเภทต่าง ๆ โดยแบ่งได้ดังนี้

- 4.1 เนื้อหาที่สอนเจ้านาย มี 2 เรื่องคือ เพลงยาวถวายโอวาท และเพลงยาวเจ้าพระ
- 4.2 เนื้อหาที่สอนขุนนางที่เป็นตุลาการ มี 1 เรื่อง คือ ให้โอวาท
- 4.3 เนื้อหาที่สอนราษฎร มี 4 เรื่อง คือ โอวาทพระสัตรี ปรมัตถ์ คำกลอน สุภาษิตสอนชายหญิง และสุภาษิตอิศรญาณ
- 4.4 เนื้อหาที่สอนทาส มี 1 เรื่อง คือ ทูคตะสอนบุตร

4.1 เนื้อหาที่สอนเจ้านาย*

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องที่สอนเจ้านาย 2 เรื่อง คือ เพลงยาวถวายโอวาท และเพลงยาวเจ้าพระ นั่น เรื่องเพลงยาวถวายโอวาทได้ระบุบุคคลที่จะสอนไว้ว่า คือ "พระหน่อสองสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์" และใช้คำว่า "องค์ใหญ่" กับ "องค์น้อย" ซึ่งก็คือเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ เป็นคำสอนเจ้านายที่ทรงผนวช แต่ไม่ทราบพระนามว่าเป็นใครบ้าง ทราบแต่ว่าในส่วนที่เป็นเนื้อความคำสอนนั้นเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

แม้ว่าวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 เรื่องนี้คือ เพลงยาวถวายโอวาทและเพลงยาวเจ้าพระ จะใช้สอนเจ้านายเช่นเดียวกัน แต่ก็มีเนื้อหาคำสอนแตกต่างกัน คำสอนจากเรื่องเพลงยาวถวายโอวาทมีรายละเอียดมากกว่าเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ ผู้วิจัยขออธิบายเนื้อหาคำสอนเจ้านายโดยแยกตามเนื้อหาคำสอนแต่ละเรื่องดังนี้

4.1.1 คำสอนจากเพลงยาวถวายโอวาท

4.1.2 คำสอนจากเพลงยาวเจ้าพระ

4.1.1 คำสอนจากเพลงยาวถวายโอวาท

เรื่องเพลงยาวถวายโอวาท สอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อผู้อื่นดังนี้

* เจ้านายในที่นี้หมายถึง ผู้สืบเชื้อสายใกล้ชิดของพระมหากษัตริย์ ตำแหน่งของเจ้านายคอย ๆ ลดหลั่นกันลงมาตามหลักการสืบสายราชสกุล แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ อิศสริยยศและสกุลยศ อิศสริยยศที่สำคัญที่สุดได้แก่หม่อมทูลประไพ สำหรับสกุลยศแต่เดิมนั้นมี 3 ตำแหน่งคือเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ส่วนชั้นหม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวงเพิ่งมีขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และไม่ได้อยู่ในฐานะว่าเป็นเจ้า (ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ 2518 : 201, กล่าวจาก สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย กรุงเทพฯ พ.ศ. 2472 หน้า 4-5 และประชุมประกาศ พ.ศ. 2407 ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2405-2408) หน้า 235-237).

4.1.1.1 การปฏิบัติตน

เรื่องเพลงยาวถวายโอวาท สอนเจ้านายให้หมั่นศึกษาหาวิชาความรู้
ในค้ำต่าง ๆ รู้จักรักษายศศักดิ์ และรู้จักวางตัวให้เหมาะสม ดังเช่น

เรื่องการศึกษาหาวิชาความรู้ ซึ่งให้เห็นความ
สำคัญของวิชาความรู้ว่า

อันความคิดวิททยาเหมือนอาวุธ ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียบในฝัก
สงวนคมสมนึกใครฮึกฮัก จึงคอยชักเชือกพันให้บรล้วย

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

ความรู้ที่ผู้เป็นเจ้าของควรศึกษา คือ ความรู้เรื่องไสยศาสตร์ ลำดับศักดิ์ของ
กษัตริย์ กฎมณเฑียรบาล พระบัญญัติ สุภาษิตพระร่วง โคลงเพชรพวง ราชาศัพท
พุทธศาสนา ตำราพระเวท กลศึกสงคราม และคำประพันธ์ ดังที่ปรากฏในคำ
ประพันธ์ว่า

อุตสาห์เรียนเขียนอ่านมรณราช
ลำดับศักดิ์จักรพรรดิซัดตีวงศ์
ควยพระองค์ทรงสมมบรมนาถ
กรมศักดิ์หลักชัยพระอัยการ
อนึ่งในรูสุภาษิตบัญญัติพระร่วง
ราชาศัพทรับสั่งให้บังควร
ทั้งพุทธไสยไตรคาถาเวทย์
พระยศศักดิ์จักเฉลิมให้เพิ่มพูน

ไสยศาสตร์สงครามตามประสงค์
อุตสาห์ทรงจกจิวให้ข้านาย
บังคับราชการลินทุกถิ่นฐาน
มณเฑียรบาลพระบัญญัติศักดิ์สำนวน
โคลงเพชรพวงฉีกขอบทรงสอบสวน
ทราบให้ถนัดถี่ไฉนจะไคพล
ในทราบทุกทีถวิลบดินทรสุร
ไคพึงทูลกระหม่อมของฉันทององค์

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 510-511)

และ

จงพากเพียรเรียนไว้จะไคทราบ
หนึ่งแข็งอ่อนผ่อนผันให้สันทัด
อนึ่งแยบยลกลความสงครามศึก
เร่งฝึกฝนกลการผลาญไพริน

ทั้งกลอนกาพย์การกลปรนนิบัติ
ตุ้มกษัตริย์สุริย์วงศ์ดำรงคืน
ยอมเหลือลี้กล่ามหาขลาลินสุ
ในรูสินธุใหม่้นกันนินทา

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 514)

เรื่องการรักษาศักดิ์ ซึ่งให้เห็นความสำคัญ
ของยศศักดิ์ว่า เป็นการเพิ่มพูนบารมีสำหรับคนชั้นเจ้านาย เพราะจะทำให้คนทั้งหลาย
พากันมาสวามิภักดิ์ หากเจ้านายไม่รักษาศักดิ์แล้วจะเป็นที่น่าอับอายแก่คนทั่วไป
สิ่งหนึ่งที่จะช่วยรักษาศักดิ์ไว้ไม่ให้เสื่อมคลายคือ ความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจ
คร้าน เพราะ

ถ้าคร้านเกียจเกียรตยศศักดิ์ถดถอย ข้าไทพลอยแพลงพลิกออกหลีกหนี
ต้องเศร้าสร้อยนอยหน้าทั้งตาปี ทูลตั้งนี้ก็ล้วนจะเป็นเหมือนเช่นนั้น
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

เรื่องการวางตนให้เหมาะสม แม้ว่าเจ้านาย
ควรจะต้องรักษาศักดิ์ไว้เสมอ ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักวางตนให้เหมาะสมด้วย
คืออย่าทำตัวสูงหรือต่ำจนเกินไป เพราะถ้าวางตัวสูงมากคนอื่นจะไม่กล้าเข้าใกล้
และถ้าวางตัวต่ำเกินไปก็จะเกิดการฉุดพลาตได้ ดังคำประพันธ์ว่า

จงโอบอ้อมถ่อมตนพระยศศักดิ์ ถ้าสูงนักแล้วก็เขาเข้าไม่ถึง
ครั้นต่ำนักมักจะฉุดคิดรำพึง พอกำกึ่งกลางนั้นขยันนัก
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

4.1.1.2 การปฏิบัติต่อผู้อื่น

เรื่องเพลงยาวถวายโอวาทสอนเจ้านายไม่ให้คบคนชั่ว ให้คบแต่คนดี
และให้พยายามผูกไมตรีผู้อื่นให้ได้ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของการผูกไมตรีว่า

"ปราณาสารพัตินปฐพี เอาไมตรีแลกได้ตั้งใจจง"
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

ในบางกรณีเงินอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดไมตรีต่อกันได้ ดังคำประพันธ์ว่า

คำปรามท่านว่าเหล็กแข็งกระด้าง เอาเงินจ้างอ่อนตามความประสงค์
จงทราบไว้ไต่ละอองทั้งสององค์ อุตสาห์ทรงสืบสร้างทางไมตรี
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการดูใจคนคือ การพูดจาให้ไพเราะอ่อนหวาน เพราะ

อันโชครวนพรวนพันมันไม่อยู่	คงหนีสูญซ่อนมุ่นในฝุ่นผง
แมนดูใจไวควายปากไม่จากองค์	อุตุสาทรงทรามแบบที่แยบคาย
อันออยตาลหวานดินแล้วสิ้นซาก	แตลมปากหวานหูไม่รูหาย
แมนเจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย	เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ
จะรักชังทั้งสิ้นเพราะสิ้นพลอด	เป็นออยายุกแล้วพระองค์อย่าสงสัย
อันขวางปากยากที่จะมีใคร	เขาชอบโงะขวางมือออกอื้ออิ่ง

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

นอกจากการสอนให้รู้จักปฏิบัติต่อคนทั่ว ๆ ไปด้วยการดูใจไมตรี และด้วยการพูดไพเราะแล้ว เพลงยาวถวายโอวาทยังสอนให้รู้จักปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ โดยระบุประเภทของบุคคลและวิธีปฏิบัติต่อคนเหล่านั้นด้วยประการต่าง ๆ กันตามยศศักดิ์และฐานะ ได้แก่ การปฏิบัติต่อกษัตริย์ นักปราชญ์ ข้าราชการมีมนตรีสั่ง และคนมีศีลมีสัตย์ ดังนี้

การปฏิบัติต่อกษัตริย์ กษัตริย์เป็นบุคคลที่มีฐานะสูงสุดในสังคม เป็นทั้งเจ้าแผ่นดินและเจ้าชีวิต ดังนั้นชนชั้นเจ้านายซึ่งมีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกษัตริย์ที่สุด จึงควรรู้จักปฏิบัติต่อกษัตริย์ให้เหมาะสม เช่น มีความสวามิภักดิ์ โอนอ่อนน้อมตาม และทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ ดังคำประพันธ์ว่า

อันเฝ้าพงศ์วงศ์สุธาสุธาภิรมย์	สามิภักดิ์พึ่งบิณฑิรินทร์สุธา
ที่สิ่งไรไม่ทราบไกรกรายทูล	จึงเพิ่มพูนภาคหนาปรีชาชาญ
ประเพณีที่บำรุงกรุงกษัตริย์	ปฏิบัติหัดน้อมน้อมตามบรรหาร
ต่างพระทัยนัยนเนตรสั่งเกตุการ	ตามบรรณเรื่องราชานูวัตร

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

การปฏิบัติต่อนักปราชญ์ โดยทั่วไปถือกันว่านักปราชญ์เป็นบุคคลที่มีความรู้ และมักจะได้เป็นพระอาจารย์ของชนชั้นเจ้านาย ดังนั้นเจ้านายจึงไม่ควรถือยศศักดิ์เมื่อคบนักปราชญ์ จะทำให้ได้รับความรู้จากนักปราชญ์ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

หนึ่งนักปราชญ์ราชครูซึ่งรู้หลัก ออย่าถือศักดิ์สนทนาอักษณาลัย
 อุตสาห์ถามตามประสงค์จำนงใน จึงจักได้รู้รอบประกอบการ
 (สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 511)

การปฏิบัติต่อข้าไท เพลงยาวถวายโอวาทสอน
 เจ้านายให้พูดกับข้าไทด้วยวาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน และไม่ถือตัว ดังคำประพันธ์ว่า

"หนึ่งบรรดาข้าไทที่ใจซื่อ จงนับถือถ่อมศักดิ์สมครสมาน"

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 511)

ทั้งนี้จะเป็นเพราะข้าไทเหล่านี้คือ คนที่เป็นไทยแก่ตัวเอง แต่ยอมเป็นข้า
 เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ด้วยความจริงรักภักดี คนพวกนี้มีใจทาส และมีโอกาสเป็น
 "ข้าเฝ้า" หรือ ขุนนางต่อไปในอนาคต

การปฏิบัติต่อผู้มีมณฑล เจ้านายควรคบผู้มี
 มณฑลไว้บ้าง ทั้งนี้คงเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้มีมณฑลเหล่านี้ใช้เวทมนต์คาถาทำ
 ร้ายตนได้ ขณะเดียวกันเจ้านายก็อาจเรียกใช้คนเหล่านี้ได้ เรื่องเพลงยาว
 ถวายโอวาทจึงสอนเจ้านายว่า

"หนึ่งคนมณฑลช่างชำนาญ แม่พบพานผูกไว้เป็นไมตรี"

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 511)

การปฏิบัติต่อผู้มีศีลมีสัจ คนมีศีลมีสัจเป็นคนดี
 มีความซื่อตรง เจ้านายจึงควรเลี้ยงคนเหล่านี้เอาไว้ใช้ใกล้ชิด เพราะคนเหล่านี้
 จะไม่คิดร้าย มีแต่ความสวามิภักดิ์ซื่อตรงต่อเจ้านายจนวันตาย ดังคำประพันธ์ว่า

อันคนดีมีศีลสัจสันหัดเที่ยง ช่วยซบเลี้ยงชูเชิดให้เนิถฉาย
 เอาไว้ใช้ใกล้ชิดไม่คิดร้าย เขารักตายด้วยได้ด้วยใจจริง
 (สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

4.1.2 คำสอนจากเพลงยาวเจ้าพระ

วรรณกรรมคำสอนเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ มีเนื้อหาเป็นเชิงอบรม
 สอนเจ้านายเช่นเดียวกับเรื่องเพลงยาวถวายโอวาท แต่มีเนื้อหาคำสอนน้อยกว่า

และแตกต่างไปจากเรื่องเพลงยาวถวายโอวาท โดยมีเนื้อหาคำสอนอยู่ 3 ตอนคือ การแนะนำอักษรวิธีหนังสือไทย การปลอมโยนให้ตุตส์ห่าเล่าเรียนมิให้ลาบวช และการวางตนให้เหมาะสม ดังนี้

เรื่องการแนะนำอักษรวิธีหนังสือไทย สอนให้มีความชำนาญในการ กวี มีความเฉลียวฉลาด หมั่นจดจำอักษรวิธี อันได้แก่ การใช้ไม้ม้วน ไม้มลาย อักษร 3 หมู่ วรรณยุกต์ ทัณฑฆาต ไม้ไต่คู้ ตัว ศ ษ ส และการใช้คำเอกคำโทในการแต่ง โคลงสุภาพ ดังคำประพันธ์ว่า

ซึ่งไม้ม้วนมีถ่วงยี่สิบสรรพ
อักษรสามตามตำรับฉบับเรียน
ทั้งโทเอกเลขเจ็ดกับกากระบาท
สำเนียงสูงต่ำนั้นนุ้ยย้านแปร
อันสามสอพองทองไหลตลอดไว้
สังเกตุพิคลิขิตเพี้ยนเขียนนิพนธ์
แมนจักทำโคลงสุภาพอย่าหยาบคิด
ช่างเอกไซ้รูไซ้ไค้อักษรตาย
จูงหาโทแท้ที่สิ้นมลทินโทษ
กาโทเพี้ยนมักติเตียนวาทราชัญแกน

กว่านั้นนับมลายล้วนไม่ควรเขียน
ไพเราะเขียนชำนาญชัคสันตักแห
ทัณฑฆาตตายครูจงแน
ถาวยุยแซแล้วลีเขียนชักเปื้อนปน
ชอบที่ไซ้ตามบังคับไม้สับสน
นักปราชญ์ยลเยยสรวลจะชวนอายุ
พึงพิณิจจงชอบระบอบหมาย
แต่ช่างฝ่ายโทนี้ไม่มีแทน
จะอ้างโอษฐ์เขาคงชุมนุมกรรมแมน
จะซ้ำแสนอ้ประมาณป่วยการทำ

(สมเด็จเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมเพลงยาว

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2507 : 151)

เรื่องปลอมโยนให้ตุตส์ห่าเล่าเรียนมิให้ลาบวช เรื่องเพลงยาวเจ้าพระ
บทที่ 11 เจ้าพระพระองค์ที่ 1 คือสมเด็จเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงสังเกตุเห็น
เจ้าพระพระองค์ที่ 3 เศร้าหมอง มีกิริยาอาการไม่รื่นเริงเหมือนแต่ก่อน จึงนิพนธ์เพลงยาว
สั่งสอนตักเตือน มีเนื้อความว่าตั้งแต่เจ้าพระพระองค์ที่ 3 ไค้ไปทอกพระเนตรเห็นผู้หญิง
เมื่อครั้งมีงานมหรสพก็ทรงมีอาการพิศปกติไป เข้าใจว่าคงจะทรงมีใจคิดถึงนาง และทรง
คิดที่จะลาบวช เจ้าพระพระองค์ที่ 1 จึงทรงปลอมโยนให้เห็นว่าถ้าควนลาบวชไปเสีย
เจ้าน้อง 2 พระองค์กับเจ้าพี่อีก 1 พระองค์ที่ยังทรงผนวชอยู่ก็จะทรงเศร้าสร้อย จึง
ควรที่จะทรงอุตส์ห่าเล่าเรียนไปพลางก่อน* ดังคำประพันธ์ว่า

* เก็บความจาก เพลงยาวเจ้าพระ.

ซึ่งสัญญาอีกภาษาจักทรงพรต
 เือนคู่สองอนุชาเขษรชายัง
 ควยเคยเล่นเจรจาเป็นผาสุก
 จงตรองตักสุสัครอนอวารณึ่ง
 หนึ่งวิชาเล่าเรียนที่เพียรพาก
 อุตสาหกอนผอนรำพึงถึงอนงค์

แล้วอมอกสืบไปไม่ไค้มึง
 อยู่ภายหลังจะโหยไห้อาลัยคะนึ่ง
 ต่างจะทุกข์โศกสรุ่ยละหอยถึง
 อยากวนคึงเค็ดเคียวไปเคียวองค์
 ก็ยังมากไม่เจนจบสมประสูงค
 ไหนก็คงจะเสริมสมอารมณ์เอย

(สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมเพลงยาว
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2507 : 159)

เรื่องการวางตนให้เหมาะสม เรื่องเพลงยาวเจ้าพระ
 บพที่ 14 เจ้าพระพระองค์ที่ 1 ทรงแต่งปริภาษเจ้าพระพระองค์ที่ 3 ว่าทรงทำ
 ตัวไม่สมกับเป็นวงศ์กษัตริย์ ไม่รู้จักรักษาศักดิ์ สนพระทัยแต่เรื่องรักใคร่ ขณะนี้
 มีคนฟ้องร้องเรื่องราวต่าง ๆ มากมายไม่รู้จักจบสิ้น ถ้าเรื่องนี้ทราบไปถึง
 พระกรรม ก็จะทรงกริ้วไค้ว่า ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล จึงต้อง
 ภาคทัณฑ์ไว้ไม่ให้เกิดเรื่องเช่นนี้อีก ถ้ายังขึ้นคือตั้งต่อไปก็จะทรงเมียนตี ดังที่
 ปรากฏในคำประพันธ์ว่า

เขาร้องฟ้องมากมายเป็นหลายเรื่อง
 ไม่รักยศสูงวนศักดิ์รักษาภาย
 ในรัชนีแล้วมีหน้าซำวัดโนน
 ลวนขอชำระยาภัยับประมาณ

จนขุนเคืองถึงข้างในไม่รู้หาย
 ทำแต่ขายพักทรานารำคาญ
 ใ้เขาโพนทนาเพียงวาชาน
 เหมือนประจานปวดเจ็บเหน็บสกนธ์

(สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมเพลงยาว
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2507 : 161)

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 เรื่องคือ เพลงยาวถวายโอวาท
 และเพลงยาวเจ้าพระ มีคำสอนขนชั้นเจ้านายเช่นเดียวกัน แต่เพลงยาวถวาย
 โอวาทสอนเจ้านายทั่วไปในเรื่องการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะทั่วไป
 ส่วนเพลงยาวเจ้าพระเป็นการสอนเฉพาะเรื่องตามสภาพเหตุการณ์ในขณะที่แต่ง
 เท่านั้น

4.2 เนื้อหาที่สอนขุนนางที่เป็นตุลาการ

วรรณกรรมคำสอนที่สอนขุนนางมีเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ ให้โอวาท
โคบรมุไวโนมที่ 1 ว่า เป็นการสอนตุลาการโดยเฉพาะ ดังคำประพันธ์ว่า

สาราราชนิพนธ์สนธิ์สนอง

นรชาติอย่าประมาทหมันตรีตรอง อย่าคนองจิตร์ว่าเป็นระดาการ

(“ให้โอวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 1)

เรื่องให้โอวาทสอนเรื่องการปฏิบัติตนในคานการพิจารณาคดี และการ
ปฏิบัติทตามแนวทางพระพุทธศาสนา

4.2.1 การปฏิบัติตนในคานการพิจารณาคดี

เรื่องให้โอวาทสอนตุลาการว่าในการพิจารณาคดีให้ยึดหลักพระธรรมศาสตร์
และพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

จงพิเคราะห์หอคติทั้งสี่บท แล้วกำหนดธรรมศาสตร์ซึ่งแก่นสาร
บัญญัติใจอย่าให้ปนเช่นคนพาล ถือวิหารนิคพุทธฎีกา

(“ให้โอวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 1)

หลักการพิจารณาคดีที่ปรากฏในเรื่องให้โอวาทคือ ให้พิจารณาคดีด้วยใจสุจริต มี
เมตตากรุณา มีอุเบกขา และมีความยุติธรรม หลีกเลี้ยงที่จะไม่ให้มีอคติต่าง ๆ
เกิดขึ้น ได้แก่ ฉันทะคติ โทสะคติ โจระคติ และโมหะคติ

4.2.2 การปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำสอนในเรื่องให้โอวาทส่วนใหญ่เป็นเรื่องการปฏิบัติตน โดยยึดหลัก
พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ได้แก่ สอนเรื่องกรรม การทำทาน รักษาศีล ภาวนา
พรหมวิหาร และการคบคน ดังที่จะกล่าวถึงทีละเรื่อง ดังนี้

เรื่องกรรม เรื่องให้โอวาทชี้ให้เห็นว่า ทางแห่งกรรมชั่ว
หรืออกุศลกรรมบถมี 3 ทาง ได้แก่ ทางกายกรรม (คือการฆ่าสัตว์ การลักขโมย
และการประพฤตินิโคในกาม) ทางวจีกรรม (คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด

การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้อ) และทางมโนกรรม (คือความอยากได้
ของผู้อื่นเพราะความโลภ ความพยายาหา ความเห็นผิดจากคลองธรรม) ส่วน
กันเหตุของอกุศลกรรมมถนั้นชี้ให้เห็นว่าเกิดจาก โทสะ โลภะ และโมหะ ซึ่งก็
คืออกุศลมูล อันเป็นก้นทอของความชั่ว

นอกจากนี้เรื่องให้โอวาทยังแสดงให้เห็นผลของกรรมตามแนวความคิด
ของพระพุทธศาสนา คือ ผู้ใดทำกรรมใดไว้ ผู้นั้นก็จะได้รับผลกรรมนั้น ๆ ทอบ
สนอง อันใดแก่ ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว กรรมดี
และกรรมชั่วนั้นจะเป็นกุศลและอกุศลที่คอยติดตามบุคคลผู้นั้นไปจนตลอดชีวิต ดัง
คำประพันธ์ว่า

กรรมคาวาสักวที่ปิตินธิ กามแห่งตนตามทิดเปนนิจสิน
ทุกข์สุขสำหรับตัวทั่วกายนทรีย์ อย่าเมิลหมิ่นมัวประมาทไม่ประมาณ
(“ให้โอวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 5)

เรื่องให้โอวาทยังกล่าวถึงผลร้ายที่จะได้รับจากกรรมชั่วว่า ทายไป
จะตกนรก แม้ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของโทษทัณฑ์หรือภาพของนรกที่เป็นรูป
ธรรม ส่วนผลดีที่จะได้รับจากกรรมดีนั้น จะบังเกิดทั้งในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่และ
เมื่อตายไปแล้ว กล่าวคือ จะเป็นที่สรรเสริญแก่คนทั่วไป แม้เทวดาก็จะคอย
ช่วยเหลือ เมื่อตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

จะเป็นที่สรรเสริญหวยประชา ถึงเทวาก็จะช่วยอุปถัมภ
ปัจจุบัณนอนาคทองจจจำ ผลจะนำถาปะนะนาไทถาวร
อิสระโลกย์ประะโลกย์โอฬารีก คฤานครีกครองศุขละโมสร
พูนเพิ่มจตุพิขลิตธิพร เกียรยกิขจร เทวัญญกรชั้นอินทร์พรหม
พิมารทิพยจะลอยคอยอยุทธา ควยเมตตาอุปถัมภเปนปถม
ที่ถวนควรรประชาสมาคม โดยนุกรมโอวาทปราชูปริชา

(“ให้โอวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 7-8)

เรื่องให้โอวาทให้รายละเอียดเกี่ยวกับสวรรค์ อันเป็นผลดีจากกรรมดีว่า
ผู้ใดทำกรรมดีไว้ เมื่อตายไปแล้วกุศลจะนำไปสู่สวรรค์ชั้นกามาาวร ได้รับโลภียสุข

อยู่ในวิมานทอง ได้แก่ มีทรัพย์สมบัติ ปราศจากโรค และเภทภัยต่าง ๆ นอกจากนี้ยังบอกอายุขัยของการได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ในวิมานบนสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นว่า ถ้าอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก จะอยู่ได้ 500 ปี (หรือเท่ากับ 9 ล้านปีมนุษย์) ชั้นไตรตรึงส์จะอยู่ได้ 1000 ปี ชั้นยามะจะอยู่ได้ 2000 ปี ชั้นดุสิตจะอยู่ได้ 4000 ปี ชั้นนิมมานรดีจะอยู่ได้ 8000 ปี และชั้นปรนิมมิตรสวดีจะอยู่ได้ 16,000 ปี

ผลของกรรมดี นอกจากจะทำให้ได้ไปสู่สวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนี้แล้ว ผู้ที่ประพฤติพรหมวิหารโดยมีความเมตตาเป็นรากฐาน จะได้ไปเกิดในชั้นพรหมทั้ง 16 ชั้น และยังสามารถมีผลให้ได้ไปถึงนิพพานในที่สุด

เรื่องการทำทาน รักษาศีล ภาวนา เรื่องให้โอวาทสอนตุลาการให้ทำทาน รักษาศีล และภาวนา โดยให้รายละเอียดเฉพาะเรื่องการรักษาศีลว่าให้ยึดมั่นอยู่ในศีล และเน้นศีลข้อ 5 มากที่สุด โดยชี้ให้เห็นภัยและกรรมร้ายแรงที่จะติดตามตนไปอันเนื่องมาจากการดื่มสุรา นอกจากนี้ยังได้ยกนิทานประกอบเป็นอุทาหรณ์เพื่อชี้ให้เห็นโทษของการดื่มสุรา โดยกล่าวถึงเศรษฐีผู้หนึ่งได้ปลูกโรงงานเพื่อบริจจาคทรัพย์ทุกวัน เมื่อตายไปได้เกิดเป็นพระอินทร์เสวยสุขบนสวรรค์ ส่วนบุตรชายเศรษฐีมิได้ประพฤติตามบิดา ได้สั่งให้เลิกศาลาโรงงานที่บิดาสร้างไว้ ใช้จ่ายทรัพย์ เสพสุรา และคบเพื่อนไม่จีรังจนทรัพย์ที่มีสูญสิ้นไป ฝ่ายพระอินทร์ผู้เป็นบิดาได้เสด็จมาช่วย โดยประทานหม้อทิพย์และแสดงกรรมให้บุตรชายประพฤติอยู่ในกุศล บุตรชายเศรษฐีจึงได้ใช้หม้อทิพย์เลี้ยงชีพตลอดมา แต่ยังไม่เลิกสุราอยู่เสมอ ชาคความระมัดระวัง ทำให้หม้อทิพย์แตก จึงขาดที่พึ่ง เมื่อตายไปที่ตกนรกทนทุกข์อยู่ 1 กับปีจึงสิ้นบาป

เหตุที่เน้นเรื่องศีล 5 นี้ น่าจะเป็นเพราะสุรามักทำให้ผู้ดื่มขาดสติ ขาดวิจารณญาณอันดี ซึ่งอาจทำให้การตัดสินใจผิดพลาดได้ หรืออาจเป็นเพราะว่าตุลาการสมัยนั้นนิยมดื่มเหล้ากันมาก จึงมีคำสอนเช่นนี้เกิดขึ้น

เรื่องพรหมวิหาร เรื่องให้โอวาทสอนตุลาการให้ตั้งมั่นอยู่ในพรหมวิหาร อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยเน้นเรื่องมีเมตตา

มากกว่าเรื่องอื่น แต่ไม่ค่อยขยายอย่างละเอียด ดังคำประพันธ์ว่า

จรรยาที่ทางที่จะมีผล	ประโยชน์ตนประโยชน์ท่านการแก่นสาร
มีเมตตาบุพพภาคเป็นรากฐาน	พรหมวิหารทานอภัยระมัฏฐา
บุเรจาริกเมตตาเป็นไตรเหตุ	สงatikเลสกาภพสมศุชา
จะเกิดในโสฬศพรหมา	พรหมปาริสัชชาอายุนาน

(“ให้อวาท” สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 5)

เรื่องการคบคน เรื่องให้อวาทสอนเรื่องการคบคนว่าอย่าคบมิตรชั่ว ให้คบบัณฑิตหรือนักปราชญ์ เพราะจะนำไปประพฤติกิ ช่วยชี้แนะให้เห็นบาปบุญ คุณโทษ และคุณของพระรัตนตรัย ดังที่ปรากฏในคำประพันธ์ว่า

พระพุทธรูปการศรัทธาปฏิบัติไว้	ย่อมมีในธรรมชั้นอันสูงสุดผล
จักแก้ไขในมิตรชุนิคน	ควรคบคนคนหาสมาคม
วิไลยเสวนะติดควมมิตรบาป	หลงโลกลาถลอบลัดกรรหมักหมม
เที่ยวทำบาปหยามชาสาภิรมย์	อยานิยมสมสนิทควมมิตรพาล

(“ให้อวาท” สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 2 : 10)

จะเห็นได้ว่า คำสอนตุลาการที่ปรากฏในเรื่องให้อวาทนี้ ส่วนใหญ่ เป็นการสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา ทั้งวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ นับว่าเป็นการสอนที่มีประโยชน์ต่อผู้ฟังมากเป็นอย่างยิ่ง เพราะธรรมะนี้จะทำให้ตุลาการ เป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ เป็นผลดีแก่ฝ่ายตุลาการและฝ่ายสังคม

4.3 เนื้อหาที่สอนราษฎร

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องที่สอนราษฎรทั่วไปมี 4 เรื่อง แบ่งได้เป็น

ราษฎรชายหญิงโดยทั่วไปในสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 จัดเป็นชนชั้นไพร่ แม้ว่าจะมีสิทธิในการทำมาหากิน และมีสิทธิในที่ดิน แต่ไพร่ก็จำต้องสังกัดอยู่กับเจ้าขุนมูลนายผู้ใดผู้หนึ่ง แม้สมาชิกในครอบครัวก็ต้องอยู่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนายนั้น ๆ ตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองชีวิตและสิทธิในทางศาล. (เฉลิม จันปฐมพงศ์ และคณะ, 2520 : 282).

สอนผู้หญิง 1 เรื่อง คือ โอวาทกระสัตรี

สอนเด็ก 1 เรื่อง คือ ปรมัตถ์คำกลอน

สอนชายหญิงทั่วไป 2 เรื่อง คือ สุภานิกสอนชายหญิง และ สุภานิก

อิศรญาณ

4.3.1 เนื้อหาที่สอนผู้หญิง

โอวาทกระสัตรีสอนผู้หญิงที่มีสามีแล้ว โดยชี้แนะให้เห็นความสำคัญ
ของสามีว่า

"อันสามีเป็นราชาของหัว เหมือนแหวนหัวจะงามเพราะทองรอง"

(ประชุมสุภานิก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 470)

ผู้หญิงจึงควรประพฤติตนให้สามีรักใคร่ ถูกใจสามีไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไป โดย
กล่าวว่า หญิงใดแม้จะมีรูปงาม มียศศักดิ์ มีทรัพย์ และมีบริวาร แต่ถ้าสามีแห่ง
หน้าก็เปรียบได้กับว่าไม่มีอะไรเลย และจะเป็นที่ครหาแก่คนทั่วไปว่า ที่สามี
ห่างเหินไปเพราะทำตนไม่ดี เรื่องโอวาทกระสัตรีได้สอนผู้หญิง 2 เรื่อง คือ
การปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อสามี

4.3.1.1 การปฏิบัติตน

เรื่องการปฏิบัติตน สอนผู้หญิงให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้ดี โดยเฉพาะ
ในเรื่องวาจาและการดูแลบ้านเรือน

เรื่องวาจา ชี้ให้เห็นว่า พูดคุยย่อมมีคนเกรง
กลัว พูดไม่ดีย่อมเป็นที่เกลียดชังและก่อให้เกิดคำนินทา อย่าอบรมลูกด้วยเสียง
อันดัง เพราะเป็นการประจานตนเอง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

จะพูดจาวาไรให้พิจารณ์	ว่าชานอย่าให้ซำระสุ่ร้าย
เขาจะคอยนินทาเป็นทาอาย	วาหญิงรายวาจาไม่น่าฟัง
จะคาทอลอเรียภูกุลชวยหญิง	จงชวยชวยวาจาขางหนาลัง
อย่าแปรแปรนแลนไล้ขึ้นเสียงดัง	คูนางซังสามานยประจานตัว
วาจานั้นเป็นใหญ่จงไคคิต	จะชอมุณิดจงไทรุตราปริกาษาตัว
วาจาดียอมจะมีคนเกรงกลัว	วาจาชั่วก็จะมีเทคนชัง

(ประชุมสุภานิก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 471)

เรื่องการดูแลบ้านเรือน ได้สอนผู้หญิงว่าหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การดูแลจัดการบ้านเรือนให้เรียบร้อย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ดูแลรอบคอบจึงชอบเชิง	อย่าละเลิงละไทรกตุงตุงแกง
เห็นไม้คี่ควรที่จะคัดแปลง	ระวังระวางไปทุกสิ่งอย่านิ่งเนา
.....
.....
ของใช้ภายในกับภายนอก	อย่าเอาออกใส่สลับกันสับสน
จะไววางตั้งอะไรให้ชอบกล	ดูให้พินตกแตกแหลลกระยำ

(ประชุมสุภาพนิพนธ์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 476-477)

4.3.1.2 การปฏิบัติต่อสามี

โอวาทภรรยาที่สอนผู้หญิงให้รู้จักวิธีปฏิบัติต่อสามีในเรื่องต่าง ๆ เช่น การปรนนิบัติสามี การปฏิบัติต่อสามีตามลักษณะภรรยาที่ดี และ การละเว้นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติต่อสามี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เรื่องการปรนนิบัติสามี ภรรยาควรปรนนิบัติสามีให้สุขกายสบายใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับการกินการนอนซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ คือสอนให้เตรียมที่นอนให้สะอาดเรียบร้อย นอนที่หลังสามี ก่อนนอนต้องกราบเท้าสามีทุกครั้ง หากสามีเมื่อยขบก็ช่วยนวดพ่นให้หาย ยามนอนภรรยาต้องนอนคว่ำท่าทางที่สำรวม เวลาตื่นต้องรีบตื่นก่อนสามี เตรียมต้มน้ำล้างหน้าและหมากพลูหรือ อาหารหวานคาว ไว้คอยทำสามี เมื่อสามีกลับจากทำงาน หลังจากเตรียมอาหารหวานคาวแล้ว ก็ให้พูดคุยกับสามีด้วยดี เพื่อมิให้ขุ่นเคืองใจ ดังตัวอย่างคำประพันธ์บางตอนว่า

จะปรนนิบัติสามีเป็นที่รัก	สามีภักดีโดยเที่ยงไม่เคียดสา
มิให้เคืองขื่นชดเรื่องอิจฉา	ถึงเพลายามนอนนอนเอาใจ
กราบบาทสามีเป็นที่ขึง	สรรพสิ่งที่ชอบประกอบให้
ตื่นก่อนนอนหลังระวังระไว	ต้มน้ำไวคอยทำซึ่งสามี
จะใดชำระพักตราเวลาเช้า	นวลเจ้าจำไว้เป็นศักดิ์ศรั
หาหมากพินพลูหรือดี	มาตั้งที่ตามกำหนดที่แห่งเคย

การกินนอนนั้นเป็นใหญ่ ระวังระไวอย่าได้ทำเหม็นเฉย
ของควาหวานเป็นการของทรมานเซบ อยะละเลยไวใจให้ใครทำ

(ประชุมสุภานิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

เรื่องการปฏิบัติต่อสามีตามลักษณะภรรยาที่ดี

เรื่องโอวาทกระสัตรีได้กล่าวถึงลักษณะภรรยาที่ดี 4 ประเภท ที่ควรปฏิบัติตาม คือ มาตาภรรยา ได้แก่ภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีเสมือนมารดาที่รักและเอาใจใส่บุตร ภคินีภรรยา ได้แก่ภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีเสมือนตนเป็นน้องสาว นอกจากมีความรักใคร่แล้ว ยังมีความเคารพนบถนอมและเกรงกลัวสามี ทาสีภรรยา ได้แก่ภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีเสมือนตนเป็นทาส และสหยาภิการภรรยา ได้แก่ภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีเสมือนตนเป็นเพื่อน รู้จักผ่อนปรน และอดกลั้น ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

สหยาภิการิยาคำรบสี่ รักสามีตั้งสหายผอนผายผัน
สงวนอารมณ์มิไค่ข่มขี้กัน สู้อดกลั้นทุกสิ่งจริงจริง ๆ เจียว

(ประชุมสุภานิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 469)

เรื่องการละเว้นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติต่อสามี

นอกจากจะสอนผู้หญิงให้รู้จักปฏิบัติต่อสามีด้วยดีแล้ว เรื่องโอวาทกระสัตรียังกล่าวถึงสิ่งที่คุณหญิงควรละเว้น ไม่ควรปฏิบัติต่อสามีด้วย เช่น ไม่ควรแสดงกริยาไม่ดีต่อสามี หากสามีโกรธจนถึงขั้นชวนทะเลาะ ภรรยาไม่ควรอดทน ไม่เถียงสามี ไม่เปิดเผยความลับของสามี หากรู้ว่าสามีรักใคร่ก็ไม่ควรเหลิง และไม่ประพฤติกินเบี่ยงภรรยาชั่ว 3 ประเภท ประเภทแรกคือ วัฒนภรรยา ได้แก่ภรรยาที่มีจิตใจชั่วร้าย คิดฆ่าสามี โดยแกล้งแต่งปรุจโคมให้สามีหลง ถ้าสามีหลงมัวเมาในกามก็จะตายได้ ประเภทที่ 2 คือ อาชญาภรรยา ได้แก่ภรรยาที่ยกถนนข่มสามี พูดยาหยามคาย คำสามีโดยไม่เกรงกลัว และประเภทสุดท้าย คือ โจรีภรรยา ได้แก่ภรรยาที่มีมายา เห็นชายใดมั่งมีก็จะยอมตนเป็นเมียเพื่อหวังปกอลอกทรัพย์ หรือลักทรัพย์ยามสามีเผลอ เมื่อทะเลาะกันก็เถียงสามีด้วยเสียงอันดังโดยไม่กลัวเกรง ไม่สนใจการกินการนอนของสามี และอาจมีชู้ได้ง่าย

นอกจากลักษณะหญิงชั่ว 3 ประเภทนี้แล้ว เรื่องโอราตกระสักรียังชี้ให้เห็นหญิงชั่วในลักษณะอื่น ๆ อีกตาม "สังเขปคำผู้เฒ่าท่านกล่าวไว้" (ประชุมสุภานิก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 475) ได้แก่ หญิงที่เอาแก่แต่งงาน ไม่ดูแลงานบ้านเรือน ไม่เอาใจใส่สามี ชอบเที่ยวสนทนอกบ้าน เบียดเสียดกับผู้ชาย ได้โดยไม่ละอาย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

คัจจริทกรีกแต่เล็บไม่เย็บเชียว	เวียนแก่เที่ยวลอครวไปทั่วบ้าน
สนุกไหนไปนั้นเป็นสันดาน	ทิ้งเพลงการโขนละครและคอนดู
เที่ยวเตรกเสียดเบียดผู้ชายไม่อายเหนียม	ท่าและเลี่ยมเข้าไกลไมอดสู
โหลยพิงอิงอ้งอญฝรั่งพญ	ทิ้งนมจุมบีระยี่ระยำ

(ประชุมสุภานิก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 475)

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เรื่องที่สอนผู้หญิงโดยตรงคือโอราตกระสักรีนี เป็นการสอนผู้หญิงที่มีสามีแล้ว โดยถือว่าสามีมีความสำคัญต่อผู้หญิง เพราะผู้หญิงจะมีเกียรติ มีสง่าราศี หรือเป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไปเพียงใด ขึ้นอยู่กับสามีเป็นสำคัญ ผู้หญิงจึงต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่รักใคร่ของสามี ไม่ว่าจะเป็นการปรนนิบัติสามี การปฏิบัติต่อสามีตามลักษณะภรรยาที่ดี และการละเว้นสิ่งไม่ดีที่ไม่ควรปฏิบัติต่อสามี

4.3.2 เนื้อหาที่สอนเด็ก

วรรณกรรมคำสอนเรื่องปรมัตถ์คำกลอน ระบุไว้ในตอนต้นเรื่องว่า "ไหว้สงสรอกลบุตรมนุษา" คำว่า กุลบุตร นี้ หมายถึงเด็กทั่วไป อาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ส่วนใหญ่ปรมัตถ์คำกลอนสอนเรื่องการปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

4.3.2.1 การปฏิบัติตนโดยมีความเชื่อและความศรัทธา
ตามหลักพระพุทธศาสนา

4.3.2.2 การกระทำดีตามหลักพระพุทธศาสนา

4.3.2.3 การละเว้นความชั่ว

4.3.2.1 การปฏิบัติตนโดยมีความเชื่อและความศรัทธา

ตามหลักพระพุทธศาสนา

เรื่องปรมัตถ์คำกลอนสอนเด็กให้เชื่อเรื่อง พระรัตนตรัย กรรม อนิจจัง และนิพพาน ดังนี้

เรื่องพระรัตนตรัย สอนให้ระลึกถึงคุณของ พระรัตนตรัยอันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยชี้ให้เห็นคุณพระรัตนตรัยว่าจะช่วยขจัดอกุศลต่าง ๆ ได้ ผู้ใดสำนึกตนก็จะพ้นภัย ซึ่งมีอยู่ 4 อย่างตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้คือ ทุกขภัย ราชภัย โจรภัย และอุทกภัย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าจะช่วยเฉพาะคนดีให้พ้นภัย ดังคำประพันธ์ว่า

ประณมไฉนถึงว่าใจจะภาค	แล้วกลับสู่ละความชั่วที่ชั่วเนา
ใหญ่สติทริทริกถะภกเอา	พระพุทโธเจ้าคงจะโปรฎฐไพบนโก
แมนุภาลคาลคือไปทงงชาติ	พระจอมปราฎฐาทารจะโปรฎฐยังโรยโค
จะกอกกรรมธรรมอุบาสทุกชาติไป	กานตไฟประโลกรรจะพลันมา

(“ปรมัตถ์คำกลอน” สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 19)

ส่วนพระธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นก็เป็นสิ่งที่พึงของชายหญิงได้ จึงควรชวนชวนทำความดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้ว่าชาตินี้จะไม่เห็นองค์พระพุทธเจ้า เห็นเพียงรูปจำลองของพระองค์ ก็ควรหมั่นปฏิบัติตามวินัยของพระพุทธเจ้า จะช่วยให้พ้นทุกข์ ส่วนคุณของพระสงฆ์เรื่องปรมัตถ์คำกลอนไม่ได้อธิบายไว้โดยละเอียด

เรื่องกรรม ปรมัตถ์คำกลอนชี้ให้เห็นว่า ผู้ใดทำกรรมไว้อย่อมหนีไม่พ้น เพราะกรรมจะติดตามไปจนตาย อีกทั้งยังส่งผลต่าง ๆ แก่ผู้กระทำ การที่คนเราแตกต่างกันก็เพราะกรรมอันเนื่องมาจากกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้ทำ เช่น ผลจากกุศลกรรมจะทำให้เป็นที่สรรเสริญแก่คนทั่วไป มีความสุขและอาจส่งผลถึงภพหน้าให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ ได้พบพระศรีอารียะ แม้นกลับมาเกิดเป็นคนอีกก็อยู่ในตระกูลดี ส่วนผลจากอกุศลกรรมนั้น เป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ

ที่ใจหายบาคายฝ่ายอะกุน	ซึ่มักคนไปเข้าทองที่เคระฉาน
ถึงเกิดเป็นคนก็ไมพนสะกุนภาค	มีอาการใหญ่เหนเป็นทางกรร
บางเป็นกระยาจกคนโบบา	เกิดมาไมรูพระธรรมชรณ
แล้วยากจนวิกลตายเป็นหลายพรณ	ที่เก็คมารวันหนึ่งสองวันก็มอระนา
.....
.....
ถึงจะโตกลับเกิดมา เป็นมะนุษ	ไมบอริสุทสมสมภพพระสาตสะหนา
ไปเขากระกุกแลกฝารังองงกุกลา	จะทนทุกขเวศทะนาควยอาคูล
ครันคัพขันโลกกรรนั้น เป็นเพียง	ไมหลีกเลียงคุมเบรคที่เสกสูน
ถึงจะมียาตีวงษพงษกูล	จะเพิ่มพุลกุกสไมถึงเลย

("ปรมัตถ์คำกลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 23)

เรื่องอนิจจัง ซึ่ให้เห็นว่า ชีวิตคนเป็นอนิจจัง
 ไม่มีอะไรแน่นอน สังขารร่างกายยอมเปลี่ยนแปลงไป มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย
 ในที่สุด จึงควรรู้จักปลงอนิจจังและนึกถึงความตายไว้เสมอ โดยสอนเตือนใจว่า

คุงตายเป็นแพนท้าวทุกตัวสัตว์	ก็วิบัติร เหนกับตุามามากหลาย
อันร่างของเราเป็นอนิจจังสิ้นทั้งกาย	อยามาทหมายวาจะอูไปยืนยาว
ที่แกตายกอรนุมนักกวมแซร	ที่นุมนตายกอรแกก็มีฉาว
อยาหลงหนักหักให้เหนเป็นคราว ๆ	ทั้งนุมนสาวเรงระบัตบ้ายัดคน

("ปรมัตถ์คำสอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 7)

เรื่องนิพพาน ซึ่ให้เห็นว่า การไค้ไปนิพพานเป็น
 ความสุขอันประเสริฐอย่างแท้จริงของมนุษย์ และสอนให้ทำความดีต่าง ๆ เพื่อจะ
 ไค้ไปสู่นิพพาน และยังสอนให้มีความตั้งใจจริงที่จะตัดบ่วงทั้งหลาย ตลอดจนการ
 อธิษฐานให้ไค้ไปถึงนิพพาน ดังคำประพันธ์ว่า

ประการหนึ่งจะทำบุญอะชิถาน ไทปรากฎนำพระนิภาลแลเป็นใหญ่
 มะนุษสรคัพสันสะวางหลทางไป อยากินแหนงแคลงใจว่าไกลตาย

("ปรมัตถ์คำสอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 24)

4.3.2.2 การกระทำที่ตามหลักพระพุทธศาสนา

เรื่องปรมัตถ์คำกลอนสอนเด็กให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีความหลักธรรมะ
 ไค้แก่ ให้มีเมตตา กรุณา และอุเบกขา ให้รู้จักการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และ

ภาวนา โดยชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ปฏิบัติตนดังกล่าว เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเกิดใน
 คาวดึงส์ ในเรื่องการบำเพ็ญทานเรื่องปรมัตถ์ค่ากลอนไม่ได้อธิบายละเอียด
 แต่เน้นเรื่องศีล 5 และการบำเพ็ญภาวนา โดยชี้ให้เห็นว่าศีล 5 นี้เป็นศีลที่ยิ่ง
 ใหญ่ อาจมีผลพาตนไปพบพระศรีอาริย์ ส่วนการบำเพ็ญภาวนานั้นเรื่องปรมัตถ์
 ค่ากลอนเน้นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะ

"ถึงให้ทานรักษาสินสักร้อยคร้า ก็ไม่เท่าภาวนาแต่ครั้งเดียว"

("ปรมัตถ์ค่ากลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 27)

4.3.2.3 การละเว้นความชั่ว

เรื่องปรมัตถ์ค่ากลอนสอนให้ละเว้นการทำความชั่ว เช่น อย่าคบคนชั่ว
 อย่าริษยา โดยสอนเด็กให้รู้จักเลือกคบคน ไม่ให้คบคนชั่ว สอนให้รู้ลักษณะคนชั่ว
 ที่ไม่ควรคบว่า

อันคนชั่วมีว่เหมือนภามกมุน	ไม่รู้ศพระพุทคุณว่าหวานขม
โมหะมากหักหุมหอบเนออารม	ใจนิยมอยุควยโดยโลพเจตนา
มัทฉิริยเขานวงเอาดวงจितร	ไม่เชื่อสนิจคำพระเจาเทศหนา
ไม่ปรุเห่นประโยชน์ชวาเป็นโทษแกอาตมา	ควยอะกุสลมีคหนาไมกฉัวโก
กุดแตกำทำการอกุสล	ดูาเห่นจะพนพญามัจจุราชโค
จึงหักหักยกทัวไมกฉัวโค	วามุญก่าอยุที่โหนไม่เห่นศัว
พวกคนภานพุดภะอุดละเมอมุน	ไม่เห่นคุณแลประโยชน์ชวาโทษชัว
จัดโคชื่อเป็นคนไมรักษทัว	อยาเกลือกกฉัวแปดปนควยคนภาด

("ปรมัตถ์ค่ากลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 6)

นอกจากนี้ยังสอนไม่ให้มีความริษยา ดังคำประพันธ์ว่า

ศัวอิตถาภานโหนจนยาก	ไม่อุคปากว่าเข้าคองคอุยคุมเหง
ครีกอกรรมชรรมุชัวใส่ศัวเอง	ไมย่ำเกรงทำทามอำภอใจ
ทังเทวมะนุษไมสังระเสิน	จะยิบเป็นเสียเพราะจุศกรไมคิดโค
คอยละเลียมเลียมเลาะพีเคราะไป	วาสิงโคจะเป็นหนึ่งที่พิงตน

("ปรมัตถ์ค่ากลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 16)

หากพิจารณาเนื้อหาคำสอนเด็กจากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า
 เป็นคำสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรง อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจ

ของเด็กไปบ้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนนี้ต้องการปลูกฝัง
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กตั้งแต่เนิ่น ๆ เพื่อให้เกิดความซึมซาบต่อไป
เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น แม้ว่าบางครั้งเด็กอ่านหนังสือไม่ออก ผู้ใหญ่ก็อาจจะอ่านให้ฟัง
แล้วตีความให้เด็กเข้าใจได้

4.3.3 เนื้อหาที่สอนคนทั่วไป

แม้ว่าสุภาษิตสอนชายหญิงและสุภาษิตอิศรญาณ จะเป็นวรรณกรรมคำ
สอนที่สอนคนทั่วไปเช่นเดียวกันดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็มียุทธศาสตร์ที่แตกต่าง
กัน ในที่นี้ผู้วิจัยจึงขอแยกคำสอนที่ตั้งใจสอนคนทั่วไปนี้เป็น 2 ส่วน คือ

4.3.3.1 คำสอนจากสุภาษิตสอนชายหญิง

4.3.3.2 คำสอนจากสุภาษิตอิศรญาณ

4.3.3.1 คำสอนจากสุภาษิตสอนชายหญิง

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาษิตสอนชายหญิง สอนคนทั่วไปเกี่ยวกับการ
ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา

4.3.3.1 การปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา

สุภาษิตสอนชายหญิงสอนคนทั่วไปเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักพระ
พุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องกรรม การทำทาน รักษาศีล ภาวนา
การหักคัมภีร์ โมหะ โทสะ โลภะ พรหมวิหาร ความกตัญญู และความมีสติ ดัง
จะกล่าวต่อไปนี้

เรื่องกรรม เรื่องสุภาษิตสอนชาย

หญิงชี้ให้เห็นผลแห่งกรรมทั้งจากกุศลกรรมและอกุศลกรรม ผลกรรมเหล่านี้จะ
ติดตามส่งผลต่อไป แม้แต่บุตรภรรยาที่รักใคร่ร่วมทุกข์สุขกันมานานก็ไม่สามารถ
ช่วยได้ ต้องเป็นไปตามผลแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ ดังคำประพันธ์ว่า

ถ้าผู้ใดทำกุศลครั้งสิ้นชีพ
ทนแถมทุกเวทนาชาติถึงนาร

ก็เรารับไปสู่อบายสถาน
จะประมารมากลนกลนา

อายุศุมส์ทวนรกที่ไปทุกสิ้นชีพนัน
 เกาลานปีมีในยคังกลาวมา

คิดเปวันคั้นในมนุษา
 ในสนธิพนรกไคววันเคียว

("สุภาณิกสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 29)

ผู้ปรีชาอย่าทำบาปไม่เป็นผล
 พยายามเพียรภาโกใหม่ากไป
 สุขสวรกบัญจะกามสพริบพรอม
 ประคัษเครื่องเรื่อรงามูหรามตา
 เปวำเรอบำรุงจิตรแล้วชคสิ
 ทิพคุรียางคพึงเสนาะเพราะสำเนียง
 ทาวสูทิกนังเห็นอิทพอาศัน
 แล้วควยแกวทองเงินจำเรียวทา
 อิกทั้งสมบักินา ๆ แหงเทเวท
 ทั้งสระโบกขรณีมีชรู้งทหาร
 ทิพสุมบักิจามคี่ทั้งนี้ไซร
 แทกอนทรวงปางหลังยังเปนคน

การกุศลอย่าให้ใลู่อมจงเลื่อมใส
 เมื่อบันโดยจะไคสูสวรกุศยา
 สวสุรางแหหอมทั้งทรายชวา
 จเรียวักัดคนวายุพรอมเพรียง
 ทั้งของกลองกองมีสนันเสียง
 ประโคมเคียงชบักลอมจอมเทวา
 พิมารมาศุเสาพื้นกลอนฝา
 อันรจนานองใสในวิมาร
 ในชอบเชกขรแวนแควนแคนสถาน
 กับอุทยานสวรกอกไม้ในมณฑล
 ทารจะไคก็เพราะกองการกุศล
 บำเพงผลสุจะริทประกอบการ

("สุภาณิกสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 29)

เรื่องการทำทาน รักษาศีล ภาวนา

เรื่องสุภาณิกสอนชายหญิงสอนคนทั่วไปให้รู้จักการทำทาน รักษาศีล และภาวนา
 โดยย่อเรื่องศีล 5 ซึ่ให้เห็นว่าศีล 5 เป็นพื้นฐานของกุศล เป็นธรรมะที่ระงับทุกข์
 ทำให้มีแต่ความสุข มีอายุยืน และมีผิวพรรณงาม จึงสอนห้ามตามหลักศีล 5 ว่า

อย่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิตให้จำมาย
 ทรพทารมีเจาของอุยาปลงชม
 มุษาวาทสอเสียดอยาควรคิต
 ทนิงสุราเมไรรายราวี

ไม่รู้่นรวยมีแต่ทุกทมถม
 อยานิยมล็กดวงประเวณี
 สุภาลิตอุยามคายรายบัคษรี
 ไมควรที่ชองเสพรักษาคน

("สุภาณิกสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 27)

เรื่องการตัดกิเลส ทัณฑา โลภะ โทสะ โมหะ

เรื่องสุภาณิกสอนชายหญิงสอนให้ตัดทัณฑา โทสะ โลภะ โมหะ โดยเฉพาะโทสะ โลภะ
 โมหะ นั้นเป็นอกุศลที่เสมือรากแก้ว จึงควรมั่นขุดถางให้หมดสิ้น และยึดพระไตรลักษณ์
 เป็นที่พึ่ง คังคำประพันธ์ว่า

ปลงปัญหาพิรุณางจหารหัก
 แกวทั้งสามหมื่นประนามนอมุคานึง
 หนึ่งโทโสโลกหลงคือรากล่าว
 อุกฤษฏาปสามจะจำไกล

สร้างความรักกับโมโหหันหาหึง
 จะเป็นที่พึงภทนต์นทุกไทย
 จงหมั่นแน่วซุดตางไ้ทางไกล
 ก็อาไสรแกพระไตรลักษณญาณ

(“สุภาสิตสอนชายหญิง” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 27)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงโทษว่า เป็นการผูกเวรหรือผูกพยาบาท ส่วนคนที่มีโลภะหรือความโลภ ไม่คิดว่าตนเองจะท่องเที่ยว คอยหวังทรัพย์ ไม่ทำทาน รักษาศีล เมื่อตายไปญาติที่อยู่ข้างหลังอยากได้ทรัพย์ก็จะวิวาทแตกความสามัคคีกัน ทรัพย์ก็จะย่อยยับ ส่วนคนที่มีความหลงก็มักได้รับแต่ความทุกข์ มองไม่เห็นคุณพระธรรมชั้น ความโลภ โกรธ หลง เช่นนี้มักให้โทษร้าย เป็นหนทางนำไปสู่อบาย ดังนั้นผู้ฉลาดจึงควรผ่อนผันให้เบาบางลง

เรื่องพรหมวิหาร สุภาสิตสอนชายหญิงชี้ให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักปฏิบัติขั้นต้นของการนำไปสู่นิพพาน แม้จะยังไม่ได้มรรคผลก็ตาม ดังคำประพันธ์ว่า

สิ่งใดที่เป็นบุญให้คุณคิด ให้ทั้งจิตรเมตาพรหมวิหาร
 ถึงมักผลยังไม่ได้ไกลนิพาน ก็เป็นประหารทันทางอย่าละเลย

(“สุภาสิตสอนชายหญิง” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 30)

เรื่องความกตัญญู สุภาสิตสอนชายหญิงสอนว่า คนเราควรตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญู และระลึกถึงพระพุทธรูปอยู่เสมอ เพื่อว่าเมื่อกายไปจะได้สู่สวรรค์ ดังคำประพันธ์ว่า

ทั้งสติกรรมันกตัญญู พิศเราะคุให้เห่นความเฉลย
 ลฤถถึงพุทคุนให้คุนเคย ลินชีวิจจะไ้ส่วยสวรรค์ยา

(“สุภาสิตสอนชายหญิง” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 :

30-31)

เรื่องความมีสติ สุภาสิตสอนชายหญิงสอนว่าคนเราควรมีสติคิดทำในสิ่งที่ดี ถ้าทำได้เช่นนี้พระพุทธรูปเจ้าจอมจะสรรเสริญ ดังคำประพันธ์ว่า

จึงมีสติตรึกคิดในความชอบ ให้ประกอบสิ่งทีควรประมวณเข้า
 เว้นซึ่งทำประโยชน์ใส่ตัวเรา พระพุทเจ้าย่อมจะสรรเสริญชม
 ("สุภาษิตสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 :
 6-7)

4.3.3.2 คำสอนจากสุภาษิตอิศรญาณ

สุภาษิตอิศรญาณสอนคนทั่วไปในเรื่องการปฏิบัติตน การปฏิบัติต่อผู้อื่น
 และการชี้แนะให้เห็นธรรมชาติของชีวิตและโลก

4.3.3.2.1 การปฏิบัติตน สุภาษิตอิศรญาณ
 สอนเรื่องการคบคน การพูดการฟัง การประมาณตน และการดูแลบ้านเรือน ดังนี้
เรื่องการคบคน สอนให้ไม่ควร
 คบคนจำพวกท้อไปนี้ คือ ชายที่บวช 3 ครั้ง หญิงที่แต่งงานแล้ว 3 คน ข้าเก่าที่
 ชั่ว เมียที่เกลียดชังสามี และมีทรชั่ว เพราะจะมีแต่ความเลื่อม จึงควรคบนักปราชญ์
 คังคำประพันธ์ว่า

อย่าคบมิตรจิตพาลสันดานชั่ว จะพาตัวให้เลื่อมที่เลื่อมใส
 คบนักปราชญ์นั้นแหละคี่มีกำไร ท่านยอมให้ความสบายหลายประทุ
 (หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
 2508 : 93)

เรื่องการพูดการฟัง ในเรื่อง
 การพูดสอนให้ระมัดระวังคำพูดให้ดี อย่าพูดสอเสียดถากถางผู้อื่น เพราะอาจทำ
 ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันได้ ส่วนในเรื่องการฟังนั้นสอนว่า

"จงฟังหูไว้หูคอยดูไป เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อหู"
 (หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
 2508 : 89)

เรื่องการประมาณตน สอนคนเรา
 ให้รู้จักเจียมตัว รู้ความสามารถของตนเอง เช่น อย่าทำตัวให้สูงเกินฐานะ อย่าอวดรู้

อย่าเย่อหยิ่ง เพราะบางทีก็ต้องพึ่งพาคนคนที่ทำต่อยกว่า และอย่าหลงยศศักดิ์
เพราะ

"อัญยศักดิ์มิใช่เหล่าเมาแต่พอ ถ้าเขายอเหมืออย่างเภาให้เราคั้น"
(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพนิท ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2508 : 89)

เรื่องการดูแลบ้านเรือน สอน
ให้หมั่นทำความสะอาดบ้านเรือน เพราะถ้าบ้านเรือนรกรุงรัง จะทำให้เกิดไฟ
ไหม้ขึ้นได้ ดังคำประพันธ์ว่า

เคหฐานหยาบซำหาสะอาด มุลฝอยใบไม้ไชญาที่อย่ามุ่นหมก
อย่าเข้าทำสำสมนิยมรก ไฟจะทกลามไหม้ไม่ได้การ
(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพนิท ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2506 : 92)

4.3.3.2.2 การปฏิบัติต่อผู้อื่น

สุภาพนิทอิศรญาณสอนให้รู้จักการปฏิบัติต่อผู้อื่นให้ดีเหมาะสมตามฐานะ
ได้แก่ การปฏิบัติต่อกษัตริย์ การปฏิบัติต่อเจ้านายหรือผู้ที่มีฐานะสูงกว่า การปฏิบัติ
ต่อผู้ใหญ่ การปฏิบัติต่อเพื่อน การปฏิบัติต่อผู้หญิง และการปฏิบัติต่อคนทั่วไป ดังเช่น

การปฏิบัติต่อกษัตริย์ สอนให้ผู้ที่
มีโอกาสดำราชกิจใกล้ชีกษัตริย์ปฏิบัติตนให้เหมาะสมในเวลาได้เข้าเฝ้ากษัตริย์
ดังนี้

เป็นข้าเฝ้าเหล่าเสวกามาตย์	ยิ่งกว่าทาสทาศาคาสินใด
อย่าให้ชิดออย่าให้หางเป็นกลางไว้	ฝ่ายข้างในอย่านำออกนอกออย่าแจ้ง
มิควรทูลก็อย่าทูลประมุข	จะเกิดกอดูกตามความแสดง
อย่าพูดปดใหญ่จับใครพูดไหลเพลง	ทูลแล้วแบ่งมสาออย่าให้เต็ม

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพนิท ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2508 : 90-91)

การปฏิบัติต่อเจ้านายหรือผู้มีฐานะ

สูงกว่า สอนว่าต้องคล้อยตาม อย่าโต้เถียง หรือพูดพลอย ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

วาสนาไม่คู่เคียงเคียงเขายาก ถึงมีปากมีเสียงเปล่าเหมือนเตาหอย
ผีเรือนตัวไม่คี่ผีอื่นพลอย พุคพลอยพลอยไม่คี่ปากขีร์ว

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

2506 : 90)

การปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ ก็ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่แนะนำ อย่าโกรธเคืองผู้มี
คุณ หรืออย่าไปพูดขัดใจผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะ

เคินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำสิ่งแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา นักเลงเกาเขาไม่หาญรำนักเลง

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

2508 : 89)

การปฏิบัติต่อเพื่อน แมตามหลัก

พระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องมิตรแท้ 4 จำพวกที่ควรเคารพคือ มิตรมีอุปการะ
มิตรรวมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ แต่เรื่อง
สุภาพิตอิศรญาณได้ชี้ให้เห็นว่า มิตรที่คบกันสนิทมากนักรักก็อาจเป็นโทษได้ ถ้าวางใจ
มากก็อาจโกรธกันได้ หรือถ้าไม่ทันระวังตัว แม้มีเหตุผลเล็กน้อยก็จะขัดใจกันได้
ดังคำประพันธ์ว่า

จะคบมิตรสนิทมักเป็นโทษ เกิดซึ่งโกรธต่างทางเพราะวางจิต
ทันระวังตัวที่ไหนไม่ทันคิด เหตุสัณนิคแล้วก็ได้ขัดใจกัน

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาพิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

2506 : 95)

การปฏิบัติต่อผู้หญิง สอนว่าไม่ควร

ใช้คาถาทำเสน่ห์หญิงที่อยากได้มาเป็นคู่ครอง เพราะอาจต้องหย่าร้างกันในภายหลัง
การที่จะได้หญิงมาเป็นคู่ครองนั้น สิ่งสำคัญอยู่ที่มีจิตใจรักใคร่กัน การไม่ขัดแย้งกัน

ก็จะทำให้อยู่ด้วยกันได้ตลอดไป นอกจากนี้ถ้าเป็นคนมียศ รุ่งงาม มีทรัพย์
สาว ๆ ก็มาหาเอง ดังคำประพันธ์ว่า

คนพหนึ่งเสาะแสวงทางเสน่ห์	อุปเท่ห์ทำให้ชอุ่มใจหญิง
เสกทีไฉใจเจ้าของทองประวิง	ไฉ่ก็เกิดขึงยึงร่าหยากัน
รักกันเองหรือขอสู้อยู่กันยี่ด	ไม่จางจืดเสนหาจนอาสัญ
อื่นอื่นนั้นยกไว้อใจสำคัญ	กับอีกอันปฏิบัติไม่ซัดเรว
คนมีศรูปสวยทั้งรววยทรัพย์	เสนูหมทน์บับขลังจริงเงา
สาวสาวเห็นหมคหน้าตาจะเอา	ไมทองเปาเสกคาถาก็มาเจียว

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาวিত ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2506 : 94)

เรื่องการปฏิบัติต่อกันทั่วไป

เรื่องสุภาวิตอิศรญาณบางตอนกล่าวสอนให้รู้จักการปฏิบัติต่อกันทั่วไป โดยไม่ได้
ระบุฐานะ เพศ วัย ไว้อย่างชัดเจน เช่น สอนให้รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน รักกันไว้
ดีกว่าชัง ใครก็ให้ดีทอบอย่าหาเรื่อง ใครทำผิดก็ให้รู้จักผ่อนผันอย่าหักท้าว
ให้รู้จักเท่าทันเชิงคน ถ้าจะใช้คนอื่นทอกรู้จักนอบน้อม รู้จักยกคนไว้ใช้งาน
ดังคำอย่างคำประพันธ์ว่า

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากใช้เขาเราทอกรมประนมกร ใครเลยทอนจะว่าตัวเป็นร่วม
(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาวিত ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2508 : 89)

4.3.3.2.3 การชี้แนะให้เห็นธรรมชาติของชีวิต

และโลก

สุภาวิตอิศรญาณชี้แนะเป็นเชิงเปรียบเทียบหรือเปรียบเทียบให้เห็น
ธรรมชาติของชีวิตและโลกไว้อย่างน่าคิด เช่น คนหลอกกันเองน่ากลัวยิ่งกว่าถูก
ผีหลอก ยามจนไม่ให้ไปอาศัยญาติอยู่ให้พึ่งตนเอง แต่ถ้ายังมีเขาคงชื่นชอบ
คนมีศรัทธาสอนง่าย การพูดโกหกอย่างแนบเนียนทำให้คนอื่นเชื่อได้ ปากคนดัง
ยิ่งกว่าเสียงกลอง ดังคำประพันธ์ว่า

อันคลื่นใหญ่ในมหาธาตุนั้น เข้าฝั่งล้นสาครเข้าไปที่ในฝั่ง
 เสียงกลองคังฟังกูเพียงหูฟัง ปากคนคังอึ้งจริงยิ่งกว่ากลอง
 (หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
 2508 : 90)

เท่าที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า คำสอนคนทั่วไปที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง
 สุภาษิตสอนชายหญิงและสุภาษิตอิศรญาณนี้ เป็นการสอนคนทั่วไปไปตามแนวทางพุทธ
 ศาสนาเช่นเดียวกัน แต่เนื้อหาคำสอนต่างกัน สุภาษิตสอนชายหญิงเน้นเรื่องการ
 ปฏิบัติตน ส่วนสุภาษิตอิศรญาณเน้นเรื่องการปฏิบัติตน การปฏิบัติต่อผู้อื่น ตลอดจนการ
 ชี้แนะให้เห็นธรรมชาติของชีวิตและโลกโดยใช้วิธีการ เปรียบเทียบหรือเปรียบเทียบเปรย
 ให้เห็น

4.4 เนื้อหาที่สอนทาส

วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่สอนทาสคือ ทศทิศสอนบุตร ทาส
 ที่ปรากฏในเรื่องนี้คือ ทาสลินไถ่ ซึ่งเป็นทาส 1 ใน 7 ประเภท*

เหตุที่กล่าวว่าทาสที่ปรากฏในเรื่องทศทิศสอนบุตรเป็นทาสลินไถ่ เพราะ
 ในเรื่องกล่าวว่า ทศทิศเป็นผู้นำลูกชายและลูกสาวของตนไปขายให้กับเศรษฐี โดย
 ที่ลูกทั้ง 2 เป็นผู้นิยมพร้อมใจเอง และการที่ทศทิศขายลูกนี้ถือเป็นลักษณะอันชอบ
 ค่ายกฎหมายสมัยนั้น เพราะ "หลักสำคัญที่กฎหมายลักษณะทาสถือปฏิบัติคือเหมือนจะมี
 อยู่ว่าชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวย่อมมีกรรมสิทธิ์ในตนเอง ภรรยา และบุตร ฉะนั้น
 จึงมีสิทธิตามกฎหมายที่จะขายตนเอง ภรรยา และบุตรให้คนอื่นได้" (มาตรา 3
 ลักษณะทาส ประมวลกฎหมายประจำศก เล่ม 1 หน้า 74, อ้างถึงใน ม.ร.ว.อดิ
 รพีพัฒน์ 2518 : 212-213)

* ทาสมี 7 ประเภท คือ ทาสไถ่มาด้วยทรัพย์ ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย
 ทาสไถ่มาแต่ฝ่ายข้างบิดามารดา ทาสมีผู้ให้ ทาสอันได้ช่วยกัณฑ์วาทะทุกขแห่งคนอื่น
 ต้องพันชโทษ ทาสอันได้เลี้ยงไว้ในกาลเมื่อเข้าแพง และนำขงไขยไปรบศึกแล้วแล
 ไถ่มาเป็นทาสชะเลย (กฎหมายตราสามดวง 2521 : 311).

ปกติการซื้อขายทาสสินไถ่นี้นักทำกับนายประกันคงได้กล่าวมาแล้ว แต่ในเรื่องทุกตะสอนบุตร ไม่ได้กล่าวว่ามีนายประกันในตอนที่มีการซื้อขายกัน นอกจากบิดาคือทุกตะเป็นผู้นำบุตรไปขายกับเศรษฐีด้วยตนเองเท่านั้น แต่ตอนที่ทุกตะกล่าวสอนลูกก่อนจะนำไปเป็นทาสของเศรษฐีนั้น แสดงให้เห็นว่ามีการซื้อขายกับนายประกัน และนายสามารถลงโทษได้ถึงขนาดเขียนที่ใส่โซ่ทรวน หากต้องการเปลี่ยนนายใหม่ก็ต้องหาเงินมาไถ่ถอนตัว หรือหานายประกันมาซื้อตัวไปให้นายใหม่อีกทีหนึ่ง

ทาสจึงควรปฏิบัติตนให้ดี เพื่อจะได้เป็นที่รักใคร่ของนายและจะได้รับความสุขสบาย ดังที่ปรากฏในตอนท้ายเรื่องของทุกตะสอนบุตรว่า บุตรทั้ง 2 ของทุกตะได้รับมรดกของเศรษฐี และพ้นจากความเป็นทาส เพราะการปฏิบัติตนดี การปฏิบัติตนนาย ตลอดจนการปฏิบัติต่อข้าทาสด้วยกันอย่างดี จึงเป็นที่รักใคร่ของทุกคน จากวรรณกรรมคำสอนเรื่องทุกตะสอนบุตร ส่วนหนึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นลักษณะการซื้อขายทาส สภาพความเป็นอยู่ของทาสที่ค่อนข้างดี และสามารถที่จะมีสิทธิในทรัพย์สินและพ้นจากความเป็นทาสแล้ว ยังเป็นการสอนให้รู้จักวิธีปฏิบัติตน การปฏิบัติต่อผู้อื่น ทั้งผู้ที่สูงกว่าและเสมอกัน คือการปฏิบัติตนนาย และการปฏิบัติต่อเพื่อนซึ่งเป็นข้าทาสด้วยกัน

4.4.1 การปฏิบัติตน

วรรณกรรมคำสอนเรื่องทุกตะสอนบุตร สอนทาสให้ประพฤติตนให้เหมาะสมในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การดูแลบ้านเรือน การพูด ความซื่อสัตย์ การคบเพื่อน และการละเว้นจากอบายมุขและการเที่ยวคุมหรสพ

เรื่องการดูแลบ้านเรือน ทาสต้องคอยดูแลบ้านเรือนให้มีให้นายต้องเห็นคเห็น้อย นับตั้งแต่ปิดกวาดบ้านเรือน ทำความสะอาดเครื่องใช้ และจัดวางของให้เป็นระเบียบ ครั้นเวลาค่ำก็ต้องตรวจตราบ้านให้ถวนดี ปิดประตูให้มิดชิด ทั้งนี้จำเป็นเพราะเพื่อป้องกันภัยจากโจร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถึงเวลาเย็นย่ำเมื่อค่ำพลบ คูให้จับเงินแจ่งทุกแห่งหน
 ประตูบ้านที่ระหวางหนทางคน อย่าเฝ้าจกลมมันปัดให้ซิคชม
 (จันทน์, ใน ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 160)

เรื่องการพูด ทาสไม่ควรนำเรื่องภายในบ้านไปพูด เพราะ
 อาจก่อให้เกิดความเลื่อมเสีย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

อย่าเอาความข้างในไปข้างนอก ทำอันนอกแบายยลให้ป่นนี้
 สำหรับเรื่องเคืองใจล้วนไม่ดี เป็นสิ่งที่คนรังเกียจทั้งเกลียดชัง
 (จันทน์, ใน ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 156)

เรื่องความซื่อสัตย์ ทาสต้องมีความซื่อสัตย์ อย่าใจเร็วคว่นได้
 คึดคคทุจริต ของสิ่งใดที่นายไม่ให้หรือเห็นวางทิ้งอยู่กลางบ้าน ก็อย่าหยิบฉวยเอาไป
 เพราะจะเป็นมลทินกับตัว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถึงเห็นของทิ้งวางอยู่กลางบ้าน อย่าคิดอ่านแบายยลเช่นคนชั่ว
 ทำเก็บได้ใส่กลไม่พันตัว คงหมองมัวเป็นที่ราศีคน
 (จันทน์, ใน ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 154)

เรื่องการคบเพื่อน ทาสไม่ควรคบเพื่อน 4 ประเภท คือ

1. คนที่ชอบไปเที่ยวไกลบ้าน เพราะหากมีเรื่องเดือดร้อน นายเรียก
 ไม่พบก็จะซัดใจ
 2. คนปากมอ ชอบนำเรื่องที่เล่าให้ฟังไปเล่าต่อให้รู้กันทั่ว จะพา
 ให้เดือดร้อนได้
 3. คนที่ชอบเที่ยวกลางคืน หากพบคนที่เกลียดชังก็จะมาทำร้ายได้
 4. คนพาล เพราะจะพาตัวให้เราชัวไปควย
- ดังคำประพันธ์ว่า

อย่าคบคนพคพาลสันดานชั่ว จะพาตัวยับระยาค้วยสำสาม
 อย่าไปทำนอกระเบิดให้เกิดความ จนลูกหลานอ้ออึ้งมาถึงนาย
 (จันทน์, ใน ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 154)

เรื่องการละเว้นจากอบายมุขและการเที่ยวคุมหรสพ ผู้เป็น

ทาสควรละเว้นจากอบายมุขทั้งหลาย เช่น การพนัน สุรา ดิน กล้วยา และการเที่ยวคุมหรสพทั้งหลาย การพนันที่ทุกตะสอนบุตรไม่ให้เล่นคือ เบี้ย เพราะหากเล่นจนหมดศตวรรษก็อาจต้องจำนำทรัพย์สินสิ่งของต่าง ๆ หรือสักขโมย โกงหกคนอื่นได้ ส่วนสิ่งเสพติดที่ไม่ควรเสพมี 3 ชนิดคือ ดิน เหล้า และกล้วยา เพราะล้วนแต่มีโทษทั้งสิ้น นอกจากนี้ก็ไม่ควรคุมหรสพต่าง ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

อันจิวุ่นโชนหนึ่งละครพื่อน	อย่าอวรณ์ขึ้นเชิงละเลิงหลง
จะพาตัวชั่วชัวร์ะยาหลง	ใครงวยงงเสียที่ไม่ดีเอย
การเหล่านี้อวนที่เราเคยเห็น	ถึงเขาเล่นอยู่ก็ช่างจงนั่งเฉย
ถ้าตั้งโทษไปนั้นมันจะเคย	ไต่ยินเอยเขาจงอดสะกดใจ

(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 159)

นอกจากสอนเรื่องการปฏิบัติตนของข้าทาสแล้ว ฝ่ายภรรยาของทุกตะก็สั่งสอนเฉพาะลูกผู้หญิงบ้าง เป็นคำสั่งสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในฐานะเป็นผู้หญิง โดยกล่าวสรุปไว้สั้น ๆ ว่า หากอยากรู้เกี่ยวกับคำสั่งสอนหญิง ก็ให้ไปไต่ถามเอาเรื่องที่มีผู้เขียนไว้แล้วมาเป็นตัวอย่าง ได้แก่ เรื่องกฤษณาสอนน้องคำจันท์ และเรื่องแม่หม้ายสอนธิดา ซึ่งถ้าปฏิบัติตามนี้ได้จะทำให้สามีรักไม่ห่างเหิน จึงควรขยันอ่านและจดจำคำสั่งสอนจากเรื่องนี้ไว้ นอกจากนี้ก็สอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นทาสว่า ให้รักษาคณ ทำความดีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย อดทนต่อความยากลำบาก เมื่อใดมีโอกาสใกล้ชื่อนาย ท่านก็จะไต่เห็นใจ รักใคร่เพราะเห็นว่าเราคือ

4.4.2 การปฏิบัติต่อผู้อื่น

เรื่องทุกตะสอนบุตร สอนทาสให้รู้จักปฏิบัติต่อผู้อื่น ทั้งผู้ที่สูงกว่าและผู้เสมอเสมอกัน คือ เจ้านาย และเพื่อน ดังนี้

การปฏิบัติต่อนาย

เนื่องจากนายมีฐานะสูงกว่าทาสทั้งในด้านสังคมและการเงิน อีกทั้งเป็นผู้มีบุญคุณให้การชุบเลี้ยงและให้โทษถึงขนาดโบยตีจ้องจำทาสได้ ทาสจึงจำต้อง

กระทำสิ่งต่าง ๆ ให้นายชื่นชอบและรักใคร่ เพราะจะได้รับการส่งเสริมต่อไป
ในทำนองเดียวกัน ถ้ากระทำสิ่งใดให้นายโกรธ ก็อาจได้รับความเดือดร้อนได้
เพราะ

"นิสัยนายไซ่เพื่อนเหมือนกับไฟ ที่จะไหม้แล้วก็เผาเอาจนเตียน"
(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 159)

ผู้เป็นทาสจึงควรปฏิบัติตนนายให้ดี ไต่แก่ออย่าทำตัวเสมอ นาย ให้สงบเสงี่ยม
เจียมตน จงรักและเคารพนอบนอบต่อนาย ออย่านินทานาย หรือนำความลับนาย
ไปบอกผู้อื่น ระวังการพูดจากับนาย หมั่นกระทำสิ่งที่นายชอบ และมีอริยาบถ
อันดีต่อนาย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถ้าท่านสั่งถ้อยความตามประสงค์ จงนั่งลงฟังคดีให้ถ้วน
ครั้นสิ้นคำจำใส่ใจประมวลด จึงคอยควรรีบร้อนจรครรโล
(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 159)

การปฏิบัติต่อเพื่อน

ถึงแม้พวกข้าทาสจะเป็นชนชั้นเดียวกันในสังคม แต่ก็ควรมีการปฏิบัติ
ที่ดีต่อกันเมื่ออยู่ร่วมกัน ไต่แก่อไม่พูดคุยกหรือลามปามข้าทาสที่เป็นผู้ใหญ่กว่า
อย่าอิจฉาหรือพูดจาคัดค้านเมื่อนายให้รางวัลแก่ข้าทาสคนอื่น ควรช่วยเป็นหูเป็น
ตาแทนพวกข้าทาสด้วยกัน เช่น ช่วยระมัดระวังงานของเพื่อน หากเห็นพลาดพลั้ง
ไปก็ต้อช่วยตักเตือน จงรักเพื่อนเหมือนรักตนเอง หากนายเรียกข้าทาสคนอื่น
ซึ่งอยู่ไกลและไม่ได้ยินเสียงเรียกของนาย ก็จงเรียกต้อ นอกจากนี้ทาสต้อคอย
ดูแลเวลาอาหาร เพื่อจะได้กินพร้อม ๆ กันกับพวกข้าทาสด้วยกัน ส่วนข้าทาส
คนใดที่มีเรื่องบาดหมางกับนายก็ไม่ควรไปคบด้วย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถ้าท่านเรียกข้าไทคนไหนเล่า	แม้ว่าเราอยู่ไกลมิได้ชาน
จงเรียกต้อพูดใหญ่แจ่งแสดคงการ	อย่าเกียจครานไขหูหูไม้ตี
ระวังงานเผื่อเพื่อนช่วยเตือนตัก	อย่าเปื่องยักแยบคายแกล้งหนายหนี
เห็นพลาดพลั้งสั่งสอนกันตามที	จึงจะมีความสุขสนุกสบาย
อย่าถือวาตัวใครใครรักษา	ใครชั่วชางาใครตามุใจหมาย
แมนรักตัวรักเพื่อนให้เหมือนกาย	ชอระคายจึงจะนอยคอยบรรเทา

(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 157)

คำสอนทาสเหล่านี้จึงเป็นการสอนทาสให้ประพฤติตัวให้ดี ให้เหมาะสม
กับความเป็นทาส โดยถือการดูแลบ้านเรือนเป็นหน้าที่สำคัญ ชยัน มีความซื่อสัตย์
ไม่นำเรื่องในบ้านไปพูด และด้วยเหตุที่นายมีอำนาจเหนือทาสอย่างมาก ทาสก็ต้อง
รู้จักปฏิบัติตนนายอย่างดีที่สุด อย่าไปตีเสมอนายไม่ว่าทาสนั้นจะเป็นญาติกับนายมาก่อน
ก็ตาม ทาสควรให้ความรักและเคารพบนอบต่อนาย พுகให้ไฟเราะะ ทำทุกสิ่งทีนาย
ชอบ มีอริยาบทอันดีต่อนาย และอย่านินทานาย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปฏิบัติต่อข้าทาส
ด้วยกันให้เหมาะสม เพราะต้องอยู่และทำงานร่วมกัน คำสอนทาสเหล่านี้จึงเป็นการ
สอนในเชิงปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะทาสมีหน้าที่รับใช้นายโดยตรง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม
คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางค่านต่าง ๆ
ได้แก่ คุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรม และสังคม

ในค่านคุณค่าทางศีลธรรมนั้น เป็นสิ่งที่วรรณกรรมคำสอนให้แก่ผู้อ่านโดยตรง
คือสอนให้คนทำความดีโดยอาศัยหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น สอนให้รู้จักทำทาน
รักษาศีล ภาวนา สอนเรื่องพรหมวิหาร คือให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
รวมทั้งสอนให้รู้จักตัดกิเลส ตัณหา โลภ โทสะ โมหะ เป็นต้น หลักคำสอนทาง
พระพุทธศาสนาเหล่านี้เป็นหลักคำสอนง่าย ๆ ที่คนไทยมักได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ และ
เป็นคำสอนที่เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ซึ่งนับถือพุทธศาสนา จึงอาจกล่าวได้
ว่าเนื้อหาคำสอนเหล่านี้เป็นการสอนศีลธรรมในรูปแบบของวรรณคดีอีกประการหนึ่ง

ในค่านคุณค่าทางจริยธรรม วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว
ในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นสิ่งที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติ ทั้งในค่านส่วนตัวและ
การปฏิบัติต่อผู้อื่นให้เหมาะสม เช่นถ้าเป็นเจ้านายก็ควรรู้จักรักษายศศักดิ์ แต่ก็ไม่ควร
วางตัวสูงหรือต่ำจนเกินไป ถ้าเป็นขุนนางก็ควรพิจารณาที่ดีด้วยความยุติธรรม ปราศจาก
อคติ ถ้าเป็นหญิงก็ควรรู้จักการดูแลบ้านเรือน การปรนนิบัติสามี และถ้าเป็นทาสก็ควรมี
ความชยัน ซื่อสัตย์ และปฏิบัติตนนายอย่างดีที่สุด เป็นต้น การที่วรรณกรรมคำสอนได้
สอนข้อควรประพฤติปฏิบัติ ทั้งในค่านส่วนตัวและการปฏิบัติต่อผู้อื่นนั้นก็เพื่อบุคคลนั้นจะได้
เป็นที่น่ารักใคร่หรือน่าเคารพแก่คนทั่วไป เป็นการเสริมคุณค่าให้กับตนเอง ในขณะเดียวกัน

ก็จะได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ในด้านคุณค่าทางสังคม วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัย รัชกาลที่ 3 นี้ แม้จะมีใช้ข้อมูลหรือบันทึกเรื่องราวทางสังคมและประวัติศาสตร์โดยตรง แต่เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนก็ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงสภาพสังคมในสมัย นั้นว่า มีการแบ่งชนชั้นในสังคม ได้แก่ เจ้านาย ชุมนาง คนทั่วไป และทาส เนื้อหา คำสอนที่ปรากฏอยู่จึงเป็นการสอนให้ทุกคนรู้จักหน้าที่และวางตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ ของตนเอง เป็นการช่วยให้สังคมดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่สับสนวุ่นวาย อีกประการหนึ่งเนื้อหาคำสอนซึ่งมีลักษณะที่เหมาะสมคืออยู่แล้วนั้น ยังสะท้อนให้เห็นความสำนึกทางสังคมในการที่จะอยู่ร่วมกัน เช่น มีการสนับสนุนส่งเสริมพวกเดียวกัน การรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน อุดมถ้อยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นต้น

นอกจากนี้เนื้อหาคำสอนของวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวใน สมัยรัชกาลที่ 3 มีการสอนซ้ำกับที่เคยปรากฏมาแล้วในวรรณกรรมคำสอนสมัยก่อนหน้านั้น ก็แสดงให้เห็นการสืบทอดทางความคิด/การเคารพเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอน ของบรรพบุรุษ และยังเป็นการสนองความต้องการของสังคมด้วย กล่าวคือ ในสมัย รัชกาลที่ 3 แม้จะเป็นสังคมพุทธศาสนา แต่ก็มีใจว่าเป็นสังคมพุทธศาสนาที่ศิโรราบรีน ไปทั้งหมด หากยังมีการประพฤตินอกกฎนอกทางอยู่บ้าง เช่น การที่พระสงฆ์หย่อนวินัย ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ผิด ๆ ของคนไทย และการหมกมุ่นในการสุบผืน ดัง ปรากฏในพระราชปรารภของรัชกาลที่ 3 ว่า "ทุกวันนี้มีแต่ทางสันดานหยาบ ประพฤติ บาบไปเสียสิ้นแผ่นดินกระฉอน" ดังนั้นจึงต้องมีการนำทศนะหรือคำสอนเดิมของคน โบราณมาสอนย้ำอีกครั้งหนึ่ง

กล่าวได้ว่าคุณค่าทางด้านศีลธรรม จริยธรรม และสังคม แม้จะมีปรากฏ อยู่ในวรรณกรรมคำสอนสมัยก่อนหน้าแล้ว แต่การที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอน สมัยรัชกาลที่ 3 ด้วย ก็แสดงการสืบทอดเนื่องทางความคิดที่ยึดถือติดต่อกันมาช้านาน นับตั้งแต่สมัยก่อนรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 และบางตอนยังเป็นที่ติเตียนสั่งสอน ต่อมาถึงปัจจุบัน เป็นการแสดงว่าคำสอนเหล่านั้นเหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัยและใช้ได้ดีในสังคม